แนวทางการบริหารการจัดการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัล

Management Strategies for Inclusive Education in the Digital Era

ทัศนีย์ จำปา
โรงเรียนพิบูลประชาสรรค์ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ ศึกษารูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นบริบทที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อระบบการศึกษา โดยเฉพาะในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียม โดยแนวทางที่นำเสนอประกอบด้วย (1) การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ (2) การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลของครูและบุคลากร เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (3) การสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชน เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัล (4) การจัดทำนโยบายทางการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทยุคดิจิทัล ซึ่งแนวทางเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการจัดการศึกษาเรียนรวมในทุกระดับ ทั้งด้านบุคลากร ผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน และนโยบาย เพื่อมุ่งสู่ระบบการศึกษาที่เสมอภาค มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียน

คำสำคัญ: การจัดการศึกษาเรียนรวม, ยุคดิจิทัล

Abstract

This article aims to study the models and approaches to inclusive education management in the digital age, which is a context where information and communication technology plays an important role in the education system, especially in supporting learning management so that all learners have equal access to education. The proposed approaches include (1) promoting the use of accessible learning technology; (2) developing digital skills of teachers and personnel to enable them to use technology to manage learning effectively; (3) support from parents and communities is essential for driving inclusive education in the digital age; and (4) developing educational policies that are consistent with the digital context. These approaches reflect the importance of integrating technology into inclusive education

management at all levels, including personnel, learners, families, communities, and policies, in order to move towards an education system that is equitable, efficient, and responsive to the diversity of learners.

Keywords: inclusive education, digital age

บทนำ

การศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัลเป็นแนวทางที่สำคัญยิ่งในการยกระดับคุณภาพการศึกษา พัฒนาความสามารถของผู้เรียนอย่างรอบด้าน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ไม่มีใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง โดยมีรากฐานจากหลักสิทธิมนุษยชน หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ยึดหลัก “การศึกษาสำหรับทุกคน” อย่างแท้จริง ซึ่งประเทศไทยได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการยอมรับของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและการจัดการศึกษาพิเศษ ที่พัฒนาขึ้น อันจะส่งผลให้การขับเคลื่อนแผนการศึกษาแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติประสบความสำเร็จ (สุภัสสรา จตุโชคอุดมและคณะ, 2565)

การศึกษาแบบเรียนรวม เป็นปรัชญาบนพื้นฐานของค่านิยมที่มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคมและในการศึกษา โดยลดการเลือกปฏิบัติและการแบ่งแยก (Booth, 2002) และเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษได้เรียนรวมในสถานศึกษาปกติทั่วไปร่วมกับเด็กทั่วไป เพื่อสร้างสังคมแห่งการดำรงชีวิตร่วมกัน (UNESCO, 1994) ดังนั้น การจัดการศึกษาเรียนรวม เป็นการดำเนินงานทางการศึกษาที่จัดให้ผู้เรียนทุกคน ทั้งผู้เรียนพิการ ผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ และผู้เรียนทั่วไป ได้รับการจัดการเรียนรู้ร่วมกันในห้องเรียนปกติตามชั้นเรียนที่เหมาะสมกับอายุ ภายใต้การจัดการเรียนรู้ของครูทั่วไป (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) และเป็นการจัดการศึกษาให้เด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษได้เรียนรวมกันเป็นการจัดการศึกษา อย่างยืดหยุ่นและตอบสนองต่อการเรียนรู้และความสามารถในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ไม่ว่าเด็กคนนั้นจะมีความต้องการพิเศษหรือไม่ก็ตาม ทุกคนเรียนไปด้วยกัน ครูปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนเป็นเด็กปกติ โดยคำนึงถึงความสามารถและความเหมาะสมของเด็กที่มีความบกพร่องของแต่ละคน เพื่อส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสรับการศึกษาและดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ (ชำนาญ ศรีวงษ์, 2560) นอกจากนี้ (มลิวัลย์ ธรรมแสง, 2557) กล่าวว่า การเรียนรวม เป็นกระบวนการของสถานศึกษาและระบบการพัฒนาการศึกษาโดยองค์รวมที่ยึดหลักสิทธิมนุษยชนตามหลักการของสหประชาชาติที่มุ่งมั่นขจัดการเลือกปฏิบัติ ลดความเหลื่อมล้ำและการกีดกันโอกาสของเด็กที่จะได้รับการศึกษาที่เสมอภาคและเป็นธรรม โดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบหลักและเอกชนเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้เกิดนโยบาย การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ปรับเปลี่ยนเจตคติให้เหมาะสม สนับสนุนส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อเด็กทุกคน พร้อมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนทรัพยากร

อย่างจริงจังและเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยให้เด็กทุกคนในแต่ละประเทศได้มีโอกาสเรียนรวมกันในสถานศึกษาในท้องถิ่นของเด็กๆ แต่ละคนอย่างมีคุณภาพ

ดังนั้นสรุปได้ว่า การศึกษาเรียนรวม เป็นการจัดการศึกษาเพื่อโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้เข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในระบบเดียวกัน เข้าถึงการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมของโรงเรียนเรียนรวม มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม เรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรและมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สูงสุด โดยมีการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความสามารถที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและการขจัดการเลือกปฏิบัติและช่วยให้ทุกคนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติและมีความสุข

แนวทางการบริหารจัดการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัล

การบริหารจัดการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัลเป็นการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการรองรับความหลากหลายของผู้เรียนควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนทุกคน เข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียม มีคุณภาพ และเป็นธรรม ภายใต้การบริหารที่ยืดหยุ่น ทันสมัย และครอบคลุมทุกมิติของความเสมอภาคทางการศึกษา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัลได้ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อพฤติกรรมการใช้ชีวิตและการเรียนรู้ของมนุษย์ โลกแห่งการเรียนรู้ได้รับการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดจากการเติบโตของระบบอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ขับเคลื่อนการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้คนในพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลางการศึกษาและความเจริญสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งช่วย ลดช่องว่างทางการศึกษาในพื้นที่ต่างๆ และพัฒนาการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมให้มีการเรียนตามความต้องการเฉพาะบุคคลช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในทุกที่ ทุกเวลา ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2563) ซึ่งการจัดการศึกษาเรียนรวม ในยุคดิจิทัลก็เป็นกระบวนการบริหารและดำเนินการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคนไม่ว่าจะมีความสามารถหรือข้อจำกัดใด ๆ สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียม โดยอาศัย เทคโนโลยีดิจิทัล เป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ และส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคนอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้คือ

1) การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ คือ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น แพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ เทคโนโลยีช่วยเหลือ เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนที่มีข้อจำกัดทางกายภาพหรือสติปัญญาสามารถเรียนร่วมกับเพื่อนในห้องเรียนเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมกับศักยภาพรายบุคคล (ปิยวรรณ รัตนวิจิตร, 2565) เทคโนโลยีจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยลดข้อจำกัดและเสริมโอกาสในการเรียนรู้แบบไม่มีขอบเขต (อรอุมา

ทองน้อย, 2563) ทั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า เครื่องมือดิจิทัลเฉพาะทางช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและเท่าเทียม (ชัยวัฒน์ บุญช่วย, 2565)

2) การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา กล่าวว่า การพัฒนาครูให้สามารถใช้ AI หรือปัญญาประดิษฐ์ และ LMS หรือระบบบริหารจัดการการเรียนรู้ ช่วยในการจัดการเรียนการสอน เป็นแนวทางที่ช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนในยุคดิจิทัล (นิภาพร รัตนชัย, 2562) และเน้นย้ำว่าครูเป็นกลไกหลักของการจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวม โดยครูควรได้รับการพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียน และใช้เทคโนโลยีในการประเมินผลติดตามพัฒนาการ และปรับการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน (สุจิตรา แสงทับทิม, 2562) นอกจากนี้บทบาทของครูในศตวรรษ ที่ 21 ซึ่งเป็นครูในยุคดิจิทัลว่า ผู้เรียนจะเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ เช่นเดียวกับครูที่ต้องเรียนรู้จาก การลงมือปฏิบัติเหมือกัน ครูมีหน้าที่เป็นครูฝึก ของการเรียนรู้ของ ผู้เรียน โดยที่ครูต้องทำงานเป็นทีม การทำงานและการเรียนรู้เป็นทีมของครู เรียกว่า Professional Learning Community (PLC) ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญสำหรับชีวิตการทำงานของอครูในยุคสมัยใหม่ (วิจารณ์ พานิช, 2557)

3) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน กล่าวว่า ความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัล โดยการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น แอปพลิเคชันสื่อสาร กลุ่มสนทนา หรือระบบติดตามพฤติกรรมนักเรียน ช่วยให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับกับครูได้อย่างทันท่วงที และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือผ่านเทคโนโลยี จะช่วยให้การจัดการศึกษาเรียนรวมมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (ณัฐวุฒิ มั่งมี, 2565)

4) การจัดทำนโยบายและการวางแผนที่ชัดเจน กล่าวว่า การจัดการศึกษาเรียนรวมจะประสบผลสำเร็จได้ จำเป็นต้องมีนโยบายที่ชัดเจนและมีทิศทางในการสนับสนุนเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารควรวางแผนจัดสรรงบประมาณ จัดหาทรัพยากร และสร้างระบบสนับสนุนที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียนที่หลากหลาย และการวางแผนการใช้เทคโนโลยีควรมีทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยคำนึงถึงการพัฒนาครู ผู้เรียน และระบบโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีอย่างสมดุล (สมศักดิ์ แสงอรุณ, 2563) นอกจากนี้ยังกล่าวว่า การกำหนดนโยบายด้านเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรวมควรมีการกำกับติดตามผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งส่งเสริมให้สถานศึกษามีแผนปฏิบัติการที่สามารถปรับใช้ตามบริบทจริงได้ การบูรณาการแผนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีควรเชื่อมโยงกับการพัฒนาหลักสูตร ครู และการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย (นงนุช อินทรกำแหง, 2562)

สามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัลเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญและเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนระบบการศึกษาให้ตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม โดยอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสนับสนุนหลัก ประกอบด้วยประการแรก คือ การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ โดยการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ เทคโนโลยีช่วยเหลือ และ

เครื่องมือดิจิทัลเฉพาะทาง เพื่อให้นักเรียนทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่มีข้อจำกัดทางกายภาพหรือสติปัญญา สามารถเรียนร่วมกับเพื่อน ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ได้มากยิ่งขึ้น ถัดมา คือ การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เช่น AI และระบบ LMS ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ครูในยุคดิจิทัลต้องมีทักษะดิจิทัลที่เหมาะสม สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเน้นการทำงานแบบทีมผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อพัฒนาศักยภาพร่วมกันอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังต้องเน้นความร่วมมือของผู้ปกครองและชุมชน โดยการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยสร้างช่องทางการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในผู้เรียนมากยิ่งขึ้น และสามารถสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สุดท้ายคือ การจัดทำนโยบายและการวางแผนที่ชัดเจน โดยเฉพาะนโยบายที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนรวมอย่างต่อเนื่อง การวางแผนควรครอบคลุมทั้งระยะสั้นและระยะยาว มีการจัดสรรงบประมาณ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และติดตามผลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การดำเนินการสามารถตอบสนองต่อบริบทและความต้องการของนักเรียนอย่างแท้จริง

บทสรุป

จากการศึกษาแนวทางการบริหารการจัดการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัล กล่าวได้ว่า เป็นการบูรณาการแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน การเรียนรู้เพื่อทุกคน และศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัลเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่เสมอภาค มีคุณภาพ และนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมความเสมอภาคและความเท่าเทียมทางการศึกษา โดยมุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคน รวมถึงผู้ที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ได้เข้าถึงการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเป็นมิตร และการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง และเทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกขับเคลื่อน การเรียนรู้ โดยช่วยลดข้อจำกัดทางด้านเวลา สถานที่ และความสามารถเฉพาะบุคคล ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้อย่างทั่วถึง ผ่านสื่อการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย ทั้งยังสนับสนุนการพัฒนาการเรียนรู้ในรูปแบบเฉพาะบุคคล ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การจัดการศึกษาเรียนรวมในยุคดิจิทัลบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยดำเนินการใน 4 แนวทางหลัก ได้แก่ (1) การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ โดยจัดหาและพัฒนาเครื่องมือดิจิทัลที่เหมาะสมกับนักเรียนเรียนรวม (2) การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้มีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความหลากหลาย (3) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนผ่านการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และ (4) การจัดทำนโยบายและแผนงานที่ชัดเจน ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี การจัดสรรทรัพยากร และการประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

ชำนาญ ศรีวงษ์. (2560). รูปแบบการบริหารการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนแกนนำเรียนรวม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 – 5 โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. ในดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ชัยวัฒน์ บุญช่วย. (2565). เทคโนโลยีกับการศึกษาเรียนรวม: โอกาสในการลดความเหลื่อมล้ำ. วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้, 8(2), 45–53.

ณัฐวุฒิ มั่งมี. (2565). บทบาทของครอบครัวและชุมชนในการสนับสนุนการศึกษาเรียนรวม. วารสารวิชาการการศึกษาและการพัฒนา, 14(1), 45–56.

นิภาพร รัตนชัย. (2562). การใช้ AI และ LMS ในการจัดการเรียนรู้แบบรายบุคคล. วารสารเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา, 11(1), 23–31.

นงนุช อินทรกำแหง. (2562). การกำหนดนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเรียนรวม. วารสารการวิจัยและพัฒนาระบบการศึกษา, 7(2), 32–41.

ปิยวรรณ รัตนวิจิตร. (2565). การใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีข้อจำกัด. วารสารนวัตกรรมการศึกษา, 17(1), 78–89.

มลิวัลย์ ธรรมแสง. (2557). แนวคิดการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 12(2), 15–28.

วิจารณ์ พานิช. (2557). PLC: ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิสถาบันวิจัยระบบสุขภาพ.

สมศักดิ์ แสงอรุณ. (2563). การวางแผนการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรวม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้. (2563). รายงานการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).

สุจิตรา แสงทับทิม. (2562). ครูกับการจัดการเรียนรู้แบบเรียนรวมในศตวรรษที่ 21. วารสารครุศาสตร์, 22(3), 113–128.

สุภัสสรา จตุโชคอุดมและคณะ. (2565). แนวโน้มการจัดการศึกษาเรียนรวมในประเทศไทยและปัจจัยสู่ความสำเร็จ. วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษาพิเศษ, 11(1), 25.

อรอุมา ทองน้อย. (2563). เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้สำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ. วารสารครุศาสตร์, 28(1), 33–47.

Booth, T. (2002). Inclusion and exclusion in the city: concepts and contexts. Routledge.

UNESCO. (1994). The Salamanca statement and framework for action on special needs education. Paris: UNESCO.